

YENİ İNGİLİZ BELGELERİ IŞIĞINDA KIBRIS VE ÖNEMİ

Ali SATAN*

395 senesinde Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı diye ikiye ayrıldığında Kıbrıs Adası, Doğu Roma İmparatorluğunun sınırlarında kalmış idi.¹ Kıbrıs'a ilk müslüman seferi Halife Hz. Osman zamanında başlamış ve Halifenin Şam valisi olan Muaviye, 650 yılında Kıbrıs'a sefer düzenleyerek Ada'da ilk İslam hakimiyetini tesis etmişti.² Türklerin Kıbrıs ile alakaları ise 1207 yılında Selçuklu Sultanı Gıyasettin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethetmesinden sonra başladı. XIII. yüzyılın başında Selçuklu Sultanları ile Kıbrıs kralları arasında dostluk ahidnamelerinin teatisi ve beraberinde ticari münasebetler görülür.³ Ada'nın Türkler tarafından fethi Osmanlı Sultanı II. Selim zamanında gerçekleşir. 1570 yılının baharında başlayan sefer en son Magosa kalesinin alınmasıyla 1 Ağustos 1571'de tamamlanır.⁴ Bu tarihten itibaren Türk iskânına açılan Kıbrıs'ta 308 senelik bir Osmanlı hakimiyeti yaşanacaktır.⁵

XIX. Asırda İngiltere'nin Akdeniz'de önemli bir güç haline geldiğini görüyoruz. İngiltere 1713'te Akdeniz'i Atlas Okyanusuna bağlayan Cebelitarık Boğazına yerleşti. Fransa'nın 1798'de Mısır'a çıkması üzerine Osmanlı Devleti ile ittifak yaparak Fransa'yı Mısır'dan ve Dalmaçya kıyılarından uzaklaştıran İngiltere, 1 Ağustos 1798'de Ebukir'de Fransız donanmasını yakarak

* Dr. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Işın Demirkent, "Kıbrıs", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXV, s.371-372, B. Darkot, "Kıbrıs", *İslam Ansiklopedisi*, VI, 672.

² Gülay Ögün, "Kıbrıs'ta İslam Hakimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs İle Ticaret İlişkileri", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Yay. Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s.1.

³ Ögün, *agm.* s. 6-7. Ayrıca Bkz. Abdulkadir Yuvalı, "Selçuklular Döneminde Kıbrıs'ın Anadolu İle Siyasi ve Ticari ilişkileri", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1993, s.37-43.

⁴ Kıbrıs fethinin ayrıntıları için Bkz. İdris Bostan, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, s.11-30.

⁵ Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta iskan Siyaseti", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1993, s.57-61.

Akdeniz'de üstünlüğü sağladı. İngiltere 1815'te Yedi Ada ve Malta'yı ele geçirmiş, Fransızların Süveyş kanalı açma çalışmaları üzerine de tedbir olarak 1839'da Aden'i almıştı. Böylece 19. Asrın ortalarında Akdeniz'in kilit noktaları olan Cebelitarık, Malta, Yedi Adalar ve Süveyş kanalının açılması halinde Akdeniz'in kapısı olacak olan Aden İngiltere'nin eline geçmişti.⁶

1869 yılında Süveyş Kanalının açılması ile Akdeniz-Süveyş-Kızıldeniz hattının güvenliği İngiltere için çok önemli hale geldi.⁷

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşını Rusya'nın kazanmış olması ve sonunda imzalanan Ayastefanos Anlaşması'nın getirdiği siyasi ortam, İngiltere'ye hareket imkanı sağlamıştı. İngiltere, 93 harbinin büyük yıkımını yaşayan Osmanlı Devleti'ne Rusya'ya karşı 25 Mayıs 1878'de savunma ittifakı yapmayı teklif etmiştir. 4 Haziran 1878'de imzalanan anlaşmaya göre Osmanlı Devleti "geçici olarak" Kıbrıs Adasını İngiltere'ye vermeyi kabul etmiş, 1 Temmuz'da Ek anlaşma, 7 Temmuz'da da Ada yönetimini İngiltere'ye devr eden ferman verilmişti. 12 Temmuz'da İngiliz askerleri Ada'ya çıkarak yönetimi devr almış, 15 Temmuz 1878'de anlaşma onaylanmıştı.⁸

4 Haziran 1878 tarihli ve iki maddelik Osmanlı-İngiliz Anlaşması'nda; Rusya'nın Osmanlı Devletinin Asya topraklarına saldırması halinde İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile beraber Rusya'ya karşı silahla karşı koyacağını, bu yardımın yapılabilmesi için de Kıbrıs adasının İngiltere'ye tahsis edildiği yazılmaktadır.⁹

Ancak Osmanlı Devleti ile Rusya'ya karşı Savunma Anlaşması yapan İngiltere, bu anlaşmadan 5 gün önce 30 Mayıs 1878'de Rusya ile gizli bir anlaşma imzalamış ve 93 Harbi sonrasında ortaya çıkan durumu kendi çıkarları doğrultusunda çözmüşlerdi¹⁰. Bu gizli anlaşma Berlin Konferansında ortaya çıkmış, bunun üzerine Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı İngiltere'ye tahsis eden 4 Haziran 1878 tarihli anlaşmaya ek maddeler koyma lüzumu hissetmiştir. 1 Temmuz 1878'de imzalanan bu 5 maddelik ek anlaşmada İngiltere Rusya'nın

⁶ Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Adanın İngiltere'ye Devri)*, İstanbul 1978, s.31-32.

⁷ Uçarol, *age.*, s.32-33.

⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, İstanbul 1978; Nasim Zia, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, Ankara 1975.

⁹ Rifat Uçarol, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, s.135-6.

¹⁰ Bu anlaşma metni için Bkz. Ali Fuat Türkgeldi, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiyye*, II, s.334-5, Zeyl 2 No:XXIII.

Kars'ı ve Doğu Anadolu'da işgal ettiği toprakları iade etmesi halinde kendisinin de Kıbrıs'ı iade edeceğini kabul etmiştir.¹¹

İngiltere'nin çok yönlü diplomasi yaparak Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakabileceği endişesi Anlaşmanın onaylanması sürecinde de görülmektedir. Sultan II. Abdülhamid 4 Haziran 1878'de yapılan Osmanlı-İngiliz İttifak anlaşmasını onaylarken anlaşmanın üzerine kendi yazısı ile "*Hukuk-ı Şahaneme asla halel gelmemesi şartı ile muahedenameyi tasdik ederim*" cümlesini yazarak 15 Temmuz 1878 tarihinde onaylamıştır. Aynı gün yapılan anlaşmanın iki ülke yetkilileri arasında teati edilmesi töreninde de İngiltere Büyükelçisi Henry Layard'dan Padişahın isteği ile Kıbrıs'ta Padişahın egemenlik hak ve yetkilerine hiçbir zaman kısıtlama getirilmeyeceğine dair bir senet alınmıştır.¹²

Böylece Ada'da 1878-1960 yılları arasında sürecek olan İngiliz İdaresi başladı. İngiltere Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına iştirakini gerekçe göstererek 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ı ilhak etti.¹³ Savaş sırasında Kıbrıslı Türklere yoğun baskı uygulayan İngiltere, Rumlardan da asker aldı.¹⁴

Biz bu makalede Ada'nın İngiliz yönetimi altında iken yine İngiliz devlet adamları tarafından hazırlanan bazı belgeleri ele alıyoruz. 1907 ve 1919'da kaleme alınan iki önemli İngiliz devlet adamı Churchill¹⁵ ve Lord Curzon¹⁶

¹¹ Uçarol, *agm.*, s.140-1 Ayrıca Bkz. Türkgeldi, *age*. II, s.339-40.

¹² Uçarol, *agm.* S.145-6.

¹³ Bu uygulamanın milletlerarası hukuka aykırı olduğuna dair Bkz. Yusuf Ziya Hocanın, "Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs (1914-1918)", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara 1989, s.426.

¹⁴ Sabahattin Özel, "Birinci Dünya ve Milli Kurtuluş Savaşları İle Sonrasında Kıbrıs Türklerinin Genel Durumu", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul 2001, Yay. Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu, s.161.

¹⁵ Sir Winston Leonard Spencer Churchill, (Oxfordshire 1874- Londra 1965) 1900'de Muhafazakar Parti'den milletvekili oldu.1904'ten başlayarak Liberallere yaklaştı. 1906'da Liberal Partiden meclise girdi ve önce sömürgeler Siyasi Müsteşarı akabinde Sömürgelerle ilgili devlet bakanı oldu. 1911'de Denizcilik Bakanlığına getirilen Churchill, Çanakkale Savaşı'nın sorumlusu oldu. 1917'de Levazım Bakanı, 1919'da Savaş ve Havacılık Bakanı, 1921'de de Sömürgeler Bakanı oldu ve Araplarla ilgili konular için Albay Lawrence'i danışman seçti. İrlanda bunalımında bu ülkeye bağımsızlık verilmesini öngören anlaşmadan yana taviz takındı. Churchill, Liberalleri sosyalizme karşı zaaf göstermekle suçlayıp partiden ayrıldı ve 1924'te Muhafazakar Partiden milletvekili seçildi ve Maliye Bakanı oldu.1940'da Milli Birlik Hükümeti'nin başbakanı oldu. II. Dünya Savaşı'nda Fransa, Sovyetler Birliği ve ABD ile ittifak sağlayarak Almanya ve İtalya'yı yendiler. Bununla beraber 1945 seçimlerini Muhafazakar Parti kaybetti. 1951 seçimlerini kazanan Churchill, tekrar iktidar oldu. 80. yaş gününde parti yönetimini Anthony Eden'a devretti (Nisan 1955). Milletvekilliği ise 1964'e kadar devam etti. Bkz. *Büyük Larousse*, V., s.2357.

¹⁶ Lord Curzon: (Curzon of Kedleston) George Nathaniel. (Kedleston Hall, Derby, 1859-Londra 1925) 1886'da Muhafazakar Parti'den milletvekili seçildi. 1898'de Hindistan'a Kral naibi

tarafından kaleme alınan belgeler bize hem İngiltere idaresi altında iken Kıbrıs'ın durumunu hem de İngiltere'nin Ada hakkındaki gerçek düşüncelerini ortaya koymaktadır.

Churchill'in muhtırasında Kıbrıs eleştirisi

Meşhur İngiliz devlet adamı Winston S. Churchill, 1907 yılında Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı iken Kıbrıs'ı ziyaret etmişti.¹⁷ Kıbrıs'daki tespitlerini Hükümete bir muhtıra olarak sunan Churchill bu muhtırasını 7 Ekim 1919 tarihinde Paris Barış Konferansında Kıbrıs sorununun müzakere edilmesi ihtimali üzerine Savaş kabinesine sunar.¹⁸

Mahrem ve hizmete özel olarak 1907 Kasım'ında sunulan muhtırada Churchill, Ada hakkında iktisadi, siyasi ve sosyal açılardan izlenimlerini, temaslarını aktarmakta ve Kıbrıs sorununun nasıl çözüleceğine dair görüşlerini yazmaktadır.¹⁹

Churchill, İngiltere'nin Kıbrıs'ta uyguladığı politikayı şiddetle tenkit etmektedir. Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilirken Osmanlı devletine yılda 22 bin kese/92.800 Sterlin vergi verilmesi tespit edilmişti. Churchill, İngiltere'nin bu anlaşmayı yaparken Kıbrıs'ın stratejik konumunu göz önüne aldığını, Kıbrıs'a yerleşerek hem İstanbul'u, hem de Mısır'ı kontrol altında tutmayı hesapladığını, ancak Kıbrıslıların düşünülmediğini vurgulamaktadır. Kıbrıs'tan toplanan vergilerin tespit edilirken Osmanlı Devleti'nin bildirdiği miktarın esas alındığını yazan Churchill, "Bu işi tekrar gözden geçirdiğimde uygunsuz olduğunu düşünmeden edemiyorum." diyordu. Churchill, İngiltere'nin Kıbrıs'ta,

olarak atandı, 1905'te istifa etti. 1915'te Asquith'in koalisyon hükümetine girdi, 1916'da Lloyd George'un savaş kabinesinde yer aldı. 1919'dan 1924'e kadar Dışişlerinden sorumlu devlet bakanı olarak barış görüşmelerinde önemli rol oynadı. 1923 Lozan Barışının başlıca mimarı oldu. Bkz. *Büyük Larousse*, V, s. 2515.

¹⁷ Churchill, 1906'da Manchester'in kuzey batısında 1300 oy fazlasıyla milletvekili seçilmiş ve Campbell Bannerman hükümetinde Sömürgeler Siyasi Müsteşarı sıfatıyla görev almıştı. Bkz. Cihat Baban, *Çörçil*, İstanbul 1965, s.243. Bu bakımdan Churchill'in ifadeleri bir bürokrattan çok siyasetçi üslubu taşımaktadır.

¹⁸ Bu makalede kullanılan belgeler Londra'nın King Cross semtinde bulunan The British Library içinde yer alan *The Oriental&India Office Collections* bölümünde, *Lord Curzon's Private Papers* (Lord Curzon'un Özel Evrakı) içinde ortaya çıkmış ve F 112/269 numarada bulunmaktadır.

¹⁹ Churchill'in Kıbrıs gezisinden ve muhtırasından bahseden araştırmalar görülmekle beraber bu muhtıranın tamamını değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Muhtıradan bahseden yerli araştırmalar da Sir George Hill'in *A History of Cyprus (1571-1948)* Cilt IV, Cambridge 1952 eserinden aktarmaktadırlar. Bkz. Nasim Zia, *age.*, s.101.

Türkiye'nin, nefret edilen ağır vergileri toplama acentası olduğunu, buna razı olunmaması gerektiğini savunuyordu.

Churchill'in itiraz ettiği diğer uygulama ise İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne ödemesi gereken vergiye el koyarak Osmanlı Devleti'nin borçlarına saymasıdır.²⁰ Churchill, "Şüphesiz ki bu, bizim bakış açımıza göre uygun bir düzenleme idi. Ancak bu dürüst veya ahlaki bir hareket miydi?.." diye sormaktadır.²¹ Churchill;

"Kıbrıs'ın bakış açısından durum çok çirkindir. Kıbrıslılar, bizim kendi nedenlerimiz için onları kuşattığımızı anladılar. Sultana ödeyeceğimiz aşırı vergileri kendi alacaklarımız için el koyduğumuzu ve kendimiz için tuttuğumuzu gözlemlediler. Onların hislerine şaşırabilir miyiz? Bu küçük ve yoksullaştırılmış Ada üzerine yüklediğimiz ağır yükü Kıbrıs halkının yıkıldığı çok doğrudur. En ezici vergiler uygulanmakla beraber, tüm bayındırlık işleri ihmal edilmiş, idarenin tümü açlık noktasına gelmiştir. Ve onlara 92.800 Sterlin'lik verginin tümünü ödetmekten başka Sultan'dan daha fazla hiçbir şey başaramadık; ve bunun sonucunda Kıbrıs'a kendini geçindiremeyen himaye altında bir devlet gibi davranmaya başladık."²²

Churchill, Kıbrıs'a karşı Hazine'nin çok katı bir tutum içinde olduğunu, özveri ile elde edilmiş tüm tasarruflara, gülünç derecede küçük bile olsa her üretim fazlasına, mali yıl sonunda el konduğunu, gelirlerin idari giderlerin üzerinde olmasına rağmen İngiliz Parlamentosuna Kıbrıs'ın İngiliz parasıyla idame ettirildiği şeklinde yansıtıldığını belirtiyor. Churchill, "Bu adaletsiz, ahlaksız düzenleme bu perişan adadan yılda ortalama 60.000 Sterlin veya hepsi birlikte yaklaşık 1.600.000 Sterlin koparmayı 27 sene boyunca sürdürdük." diye yazıyor.

²⁰ İngiltere Hükümeti 1 Temmuz 1878 ek protokolün üçüncü maddesi gereğince Babiali'ye vergi verecekti. Bu verginin matrahı olarak da, son beş yıl içinde elde edilen devlet gelirlerinden devlet giderlerinin çıkarılması ile bulunacak ve bunların yıllık ortalaması alınacaktı. Uzun yazışmalar sonunda bu rakam 92800 Sterlin olarak tesbit edildi. Ancak bu vergi Osmanlı Devletine hiç ödenmedi. Söz konusu para Osmanlı İmparatorluğunun 1855 yılına ait ve 45 eşit taksitle ödenmesi gereken 5.000.000 Sterlin tutarındaki borcunun alacaklıları olan İngiltere ve Fransa'ya ödenecekti. Ayrıntılar için Bkz. Zia, *age.*, s.99-107 Bu konuda Şükrü Sina Gürel'in "Kıbrıs'ta Yasama Konseyi ve 'Gelir Fazlası' Konusu (1878-1931)" bildirisi; *X. Türk Tarih Kongresi Bildiri Özetleri* s.146'da yer almasına karşın *Kongre Bildirileri* arasında yayınlanmamıştır.

²¹ *Condition of Cyprus*, Memorandum By Mr. Churchill, s.1. Bu muhtura 1907 yılında yazılıp Sömürgeler Bakanlığına sunulmuştu. Ancak 1919 yılında Paris Konferansı devam ederken Savaş Bakanlığı'na tekrar verildiğini anlıyoruz. Lord Curzon özel evrakına da bu sebeple girmiş olması muhtemeldir. Kıbrıs hakkında Paris Konferansı sırasında Lord Curzon da bir rapor yazmıştır. Onu makalenin ileriki kısmında ele alacağız.

²² *Condition of Cyprus*, Memorandum By Churchill, s.1-2.

Churchill, muhtırasında 1906 yılında Sömürgeciler Bakanlığı'nın Kıbrıs'taki kötü duruma Maliye Bakanlığının dikkatini çekerek yıllık 50.000 Sterlinlik bir hazine yardımı verildiğini, bunun da üç yıl ile sınırlandırıldığını istihzalı bir üslupla izah ediyor. Churchill şöyle devam ediyor;

“Sağlanan yardımı küçümsemiyorum. Samimidir, etkilidir ve devam ettiği müddetçe durumda hissedilir ve tatmin edici bir rahatlama ve gelişme olacaktır. Fakat yine de her şeye rağmen, zorlayıcı sebep haricinde, ne yazık ki; antlaşmayla belirlenmiş, kendi haklı yükümlülüklerimizden kurtulmak için Kıbrıs vergisinden bir peni bile almaya hakkımızın olmadığı gerçeği ile karşı karşıyayım. Parasal bir kâr amacıyla küçük bir toplumun büyük bir güç tarafından eziyet görmesi kadar iğrenç bir manzara hemen hemen yoktur; ve bu manzara aslında Kıbrıs'a layık gördüğümüz mali muameledir. Kanımca bu İngiltere'ye yakışmayan ve dünyanın dört bir tarafındaki müstemleke siyasetimize uymayan bir tutumdur.”²³

Churchill, Sömürgeler Bakanlığına bağlı birçok adadan Kıbrıs'ın farklı uygulamalara tabi tutulduğunu belirttiği muhtırasında Somaliland'a yıllık 76.000 Sterlin yardım yapılırken Kıbrıs'ın kendi kaynaklarıyla kendini geçindiren bir yer olmasına ve İngiltere'den tek peni almadan İngiltere'ye borçların ödenmesi için yekün 1.800.000 Sterlin para ödemiş olmasına rağmen Kıbrıs'ın hazine yardımıyla yaşayan yoksul bir topluluk olarak damgalandığını söylemektedir.

Churchill, Osmanlı Devletine ödenmesi için üzerinde anlaşılan, fakat borç karşılığı alıkonulan, yıllık 92.800 Sterlin vergiyi de ağır buluyor ve bu verginin Girit için 5000 Sterlin olduğunu ileri sürüyor. Churchill bir hesap daha yaparak Kıbrıs'ın İngiltere'ye ödediği paranın İngiltere geliri oranında hesap edildiğinde 34.000.000 Sterlin'e eşit bir mebla olduğunu söylüyor. Bu rakamın Ada'yı kurduğunu belirten Churchill, bu durumda Ada'nın düzlüğe çıkmasının mümkün olmadığını vurguluyor.

“Adayı Türkiye'ye geri veremeyiz, Avrupa müsaade etmez”

Churchill, Kıbrıs'ın mali durumu hakkında görüşlerini belirttikten sonra muhtırasında adanın hukuki durumu hakkında görüşlerini açıklıyor. Uzun

²³ Kıbrıs'ta İngiltere'nin takip ettiği sıkı ekonomik rejim yalnız Churchill tarafından değil başka İngiliz devlet ve siyaset adamları tarafından da ifade ve tenkit ediliyordu. Mesela; Kıbrıs'ın İkinci Umum Valisi Robert Biddulph, bu mali zorluklara karşı duyduğu nefreti açıkça belirtmiş ve bu yük Kıbrıs'ı ezmekte devam ettikçe hiçbir ilerlemenin olmayacağını ileri sürmüştü. Muhalefet partisinden Sir William Harcourt, 1891 yılında “Kıbrıs kendisinden elde ettiğimiz geliri, başka yerlerde, başka maksatlarla harcadığımız, tek müstemlekedir.” diyordu.Bkz. Zia, age., s.101-102.

zamandır Ada'da olduklarını önümüzdeki sene (1908) otuzuncu yıl olacağını, Kıbrıs'ta pek çok mukaveleler, senetler imza ettiklerini ve ilişkilerinin her geçen gün geliştiğini vurguladıktan sonra şunları yazıyordu;

“Adayı Türkiye'ye iade edemeyiz. Avrupa ve Avam Kamarası böyle bir iadeye kesinlikle müsaade etmeyecektir. Peki bu Adayı Yunanistan'a mı vereceğiz? Böyle bir soruyu tanımıyorum ve ortaya atılmasını da esefle karşılıyorum. Eğer bu yapılacak olursa Ada nüfusunun beşte birinden fazlasını teşkil eden ve bize her zaman sadakatle davranan Adadaki müslümanların hayatı tam olarak dayanılmaz olacak ve tıpkı eskiden Yunanlıları çektikleri acılar gibi ezilmiş ya da dışlanmış olacaktırlar.”²⁴

Kıbrıs'ın bırakılmasının İngiltere için nelere mal olacağını Churchill şöyle açıklıyor; “Yıllık 92.800 Sterlin tutarındaki kendi borçlarımızın ödenmesi için tedbir alınması gerekecek, İngiliz makamlarının çok büyük çabaları lüzumsuz yere feda edilmiş olacak. Birçok yılın boşa gitmesi, başarısızlığın zayıfça kabulü, İngiltere tarihine bir melankoli halkası ekleyecek ve İngiltere'de haklı olarak ragbet görmeyecektir.”

Churchill, Kıbrıs'ın milletlerarası statüsünü değiştirmek için herhangi bir niyet olmadığını, orada belirsiz bir zaman için daha bulunmak istediklerini herkesin bildiğini belirttikten sonra muhtırasında 1878 anlaşmasına göre Kıbrıslılara karşı dolaylı bir yükümlülük taşıdıkları şeklindeki yaklaşımları terk edip Adalılara da Britanya İmparatorluğu'nun diğer bölgelerindeki insanlar gibi bakmaları zamanını geldiğini, onlara karşı da adaletle yaklaşılması gerektiğini, halktan toplanan vergilerin tümünün Adanın kalkınmasına harcanmasını istiyor. Churchill, Britanya İmparatorluğu'nun Kıbrıs'a karşı dolaylı değil doğrudan yükümlülükler taşıdığını hatırlatıyor.

Churchill, Ada'nın durumunu istenilen düzeyde bulmaz. Türk idaresi ile kıyaslandığında daha iyi olmadığını itiraf ettiği muhtırasında Churchill, şunları da ekler:

“Türk standartlarında bir gelişme İngiltere siyaseti için yeterli ya da uygun bir savunma değildir. Ekonomik gelişme ve Adanın iyileşmesi çok uzamıştır. Hiçbir şekilde geri dönmeksizin her yıl Adadan dışarı çıkan kayıp, yıllık gelirin yüzde 20-30'u arasında değişmektedir. Hasta elimizde ölmemiştir, gerçeği söylemek gerekirse uzun bir nekahet dönemi ile yavaşça ve sabit bir şekilde güçlendirilmiştir. Fakat eğer doğal enerjisi yıldan yıla boşaltılmış olmasaydı çoktan güçlü ve kuvvetli olacaktı. Ve bugün bu enerjiler serbest bırakılırsa, Kıbrıs'ın refahı İngiltere'ye tek bir peni bile masraf olmadan... kurulmuş olacaktır.”

²⁴ *Condition of Cyprus*, Memorandum By Churchill, s.2.

Kıbrıs'ta uzun zamandır zaruri hizmetlerin yapılmadığını gündeme getiren Churchill, eğitime, köprü, liman ve yollara bakılmadığını, tarımın gelişmesi için çalışma yapılmadığını, demiryolu hattının geliştirilmesi gerektiğini, Adanın ağaçlandırılmasının gerekli olduğunu fakat bütün bu zaruri işlerin kısıtlandığını, memurların ise açlık sınırında bulunduğunu hükümete bildiriyordu. Ekonomik adaletsizliğin olduğu her yerde politik hoşnutsuzluğun da bulunacağına işaret eden Churchill;

“Ne zaman bir toplum diğerini sağmal inek gibi kullanırsa, orada kaçınılmaz bir düşmanlık hissi ve soğukluk olacaktır. Her ne kadar gerçek yönetimi dürüst veya hızlı ve verimli olursa olsun, vergi toplayan bir güç için, kendi arzuları dışında vergilendirilen insanlardan minnettarlık beklemek boşunadır. Kıbrıslılar onlardan para kazandığımızı biliyorlar. İngiliz memurların yönetim tarafından ödenen maaşları bir yana, denizin karşısındaki bir güce çok büyük bir yıllık ödeme yapıldığını ve bunu gasbettiğimizi biliyorlar. Onlarla geçindiğimizi, kendi refah ve zenginliğimize rağmen her yıl Adayı sıkmak için gücümüzü kullanmaya hazır olduğumuzu biliyorlar.” diyor.

Churchill, açık ve objektif olarak Kıbrıs'daki durumu yansıtmaya çalıştığı muhtırasında; İngiltere yönetiminin Kıbrıs'ta insanların kalbinde bir yer edinemediğine de işaret etmektedir.

“Kıbrıs'ta başarılı olmaya değer”

Muhtırasının sonuna doğru Churchill, bütün bunlara rağmen “Kıbrıs'ta başarılı olmaya değer” diyor. Siyaseten İngiltere düzeninin olduğu ülkelerden biri olarak saydığı Kıbrıs'ta büyük ve üstün bir başarı sağlanmasını isteyen Churchill bunun sağlanması halinde;

“Mısır'da olduğu gibi Britanyalı adını dünyanın gözünde saygın hatta gözahıcı bir yere getirir. Başarısızlık, itibarsızlıkla ün salmaya eşittir. Fakat salt maddi açıdan Kıbrıs'ta başarılı olmaya değer. Bu, kolaylıkla gücümüz dahilindedir. Neredeyse tamamen verimsiz olan Somaliland'a yılda 80.000 Sterlin harcıyoruz... Adanın halen kendini geçindiremediğini ancak bizim gereksinmelerimiz için büyük meblağlarda katkıda bulunduğunu biliyoruz. XV. yüzyılda, bilimsel olmayan üretim koşulları altında Kıbrıs'ın nüfusu 1 milyondan fazlaydı. Veya şimdiki nüfusunun yaklaşık 4 katıydı. Ve bir zamanlar 250 bin nüfus barındırmış tek zengin şehir olan Salamis şimdi kasvetli bir harabedir. Bu bir yaratma meselesi değil yeniden canlandırma meselesidir.” demektedir.

Eğer Adanın doğal gelirleri zorunlu bayındırlık işlerine ve sistemli düzenlemelere ayrılırsa bu yeniden canlanışın mutlaka çok şaşırtıcı bir hızla meydana geleceğinin altını çizen Churchill, böyle bir iyileşme ile hem İngiltere idaresinin temize çıkacağını, hem değerli bir alanın korunmasıyla maddi bir

ödül alınacağını hem de Adadaki Yunanistan ile birleşme isteklerinin de son bulmasında etkili olacağını düşünmektedir.

Lord Curzon'un Kıbrıs Muhtırası

Yine Lord Curzon'un özel evrakı içinde yer alan bir diğer belge de Lord Curzon'un "*Kıbrıs'ın Geleceği*" başlıklı muhtırasıdır. 3 Ocak 1919 tarihinde, "mahrem" kaydıyla yazılan muhtırada devrin İngiltere Dışişleri Bakanı sıfatıyla Lord Curzon, Paris Barış Konferansı sırasında İngiltere'nin Kıbrıs politikasının çerçevesini çizmektedir. Bakanın, muhtırayı kaleme alırken İngiltere Deniz Kuvvetleri ve Genel Kurmayının hazırlamış olduğu stratejik değerlendirmeden de yararlanmış olduğu görülüyor. Ayrıca Muhtıranın arkasına da bu değerlendirme eklenmiş bulunmaktadır.²⁵

Lord Curzon, Paris Konferansında, Yunanistan Başbakanı Venizelos'un Kıbrıs'ın kendilerine bırakılması için baskı yapabileceğini belirterek başladığı muhtırasında Kıbrıs hakkındaki düşüncelerini açıklıyor. Öncelikle Lord Curzon'a göre Kıbrıs için durum Savaş öncesi ile aynı değildir. Artık İngiltere için cömertlik ruhu ile hareket etme zamanı geçmiştir, her adım çok dikkatli atılmalıdır.

Lord Curzon, Kıbrıs'la ilgili gelişmeleri sıralıyor. Ekim 1915'te Mr. Asquith hükümeti, Yunanistan'a, Sırbistan'a yardım etmek için savaşa girmesi halinde, Kıbrıs'ın kendilerine verileceğini bildirir. Bu teklif İngiltere kabinesinin bilgisi dışında yalnız birkaç bakanlık yetkilisinin onayı ile yapılmıştı. Lord Curzon "Çok şükür ki Yunanistan'daki Zaimis hükümeti bunu reddetti ve Parlamento'ya teklifin durdurulduğu bildirildi" diye yazar.²⁶

²⁵ *The Future of Cyprus*, Memorandum By Lord Curzon, The Oriental&India Office Collections Lord Curzon's Private Papers F 112/269.

²⁶ *The Future of Cyprus*, Memorandum by Lord Curzon, , s.1. Bu teklifin gelişimi şöyledir; Bulgaristan 12 Ekim'de Sırbistan'a karşı savaşa girince İngiltere ve müttefikler için Yunanistan'ı kendi yanlarında savaşa çekmek önemli hale geldi. İngiltere ve müttefikler bu tarihten itibaren Yunanistan'a baskılarını yoğunlaştırdılar. Ancak Yunan Kralı ve hükümeti, ayrıca yüksek rütbeli komutanlar savaş yanlısı değillerdi. İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, 16 Ekim 1915 Cumartesi günü savaş kabinesi üyelerine danışmaksızın Yunan Kralına, Sırbistan'a yardım için savaşa girmeleri halinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği teklifinde bulunmuştur. Bu teklif Fransa ve Rusya'nın da bilgisi dışında olmuştur. Teklif 18 Ekim 1915 günü İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Sir Francis Elliot tarafından Yunanistan hükümetine; Yunanistan Makedonya cephesinde Bulgarlara karşı Sırbistan saflarında savaşmayı kabul ettiği takdirde, İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeye hazır olduğunu bildirdi. Yunan Kralı ve Hükümet savaşa girmeyi çok tehlikeli bir serüven olarak gördüklerinden öneriyi olumlu cevap verilmedi. İngiltere bir hafta bekledikten sonra öneriyi geçersiz saydı. Bkz. Arnold Toynbee, *Survey of Diplomatic Relations*, London 1931, s.538-539 Zikreden; Yusuf Ziya Hoca'nın, Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs (1914-1918), *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara 1989, s.428-429.

“Kıbrıs hiç Yunanistan’ın olmadı”

“Ege Adalarının kaderi müzakere edilirken Yunan basını ve Yunan politikacıları tarafından Kıbrıs’ın Yunanistan’a bırakılması için aşılması zor bir çalkalanmaya hazır olmalıyız” diyen Lord Curzon, bununla beraber coğrafi açıdan bütünüyle farklı bir sisteme ait olan Kıbrıs’ın uzun tarihi içinde Mısır, Pers, Asur, Roma, Büyük Britanya (I.Richard), Venedik, Ceneviz ve Türkiye’ye bağlandığını ancak Yunanistan’ın Adaya hiç sahip olmamış tek Akdeniz devleti bulunduğunu beyan etmektedir. Yunanistan’ın iddiasının yalnız ırki zeminde olduğuna işaret eden Lord Curzon, Ada’da 220 bin Rum veya Rumca konuşan ile 60 bin Müslüman yaşadığını belirtiyor.²⁷

Lord Curzon muhtırasında, en son Lord Balfour’un bir hükümet bildirisinde Yakın Doğunun kaderine ilişkin olarak Barış Konferansında Kıbrıs’tan feragat edilebileceği ihtimali üzerinde durduğunu belirterek, kendisinin Kıbrıs’tan çekilmeyi sakıncalı bulduğunu yazmaktadır. Lord Curzon’un gerekçeleri şöyledir:

Kıbrıs konumu itibariyle Doğu Akdeniz’deki rekabet mücadelesinde anahtar durumundadır. Anadolu Demiryollarının, 1918 Ekiminde hizmete giren Toros Tünelleri Avrupa’dan Mısır’a, Arabistan’a ve İran körfezine gidişleri sağlamaktadır. Doğu’da Sykes Picot Anlaşması ile Fransa’ya ayrılan İskenderun limanı Bağdat’ın doğal ve kaçınılmaz ticari çıkış noktası olacaktır. Bu liman gelecekte kuşkusuz büyük gelişme gösterecektir. Kıbrıs’ta İngiliz hakimiyeti İskenderun’un gerçek manada serbest liman olmasının etkili garantisi olacaktır.

Lord Curzon’un bir başka gerekçesi; eğer Kilikya’da Fransa veya başka himayeler altında bir Ermeni devleti kurulursa, Kıbrıs’ın İngiltere’nin elinde olması, gelecekteki herhangi bir tehdit olayında onlara eşsiz bir koruma sağlayabilecek olmasıdır. Bir diğer gerekçe ise; Fransa’nın Suriye’de hakimiyet kurma çabaları ve Arapların buna sert karşılık verecek olmalarıdır. Lord Curzon, Kıbrıs’ın ellerinde olmasını, bu iki zıt güç arasında dengeyi ellerinde tutmalarını mümkün kılacağını öngörüyordu.

İtalyanların Antalya’da ayak basacak bir yer (köprübaşı) kazanmaları halinde orada derhal güçlü bir deniz üssü geliştirebileceklerine dikkati çeken Lord Curzon, bu durumda İngiltere’nin de Malta’nın doğusunda bir deniz üssüne sahip bulunmasının cazip olacağını düşünmektedir.

²⁷ Lord Curzon Kıbrıslı Rumlar için, “Greek or Greco-speaking” ifadesini kullanıyor.

Kıbrıs'ın kuvvetli bir gücün eline geçmesinin Süveyş kanalı için bir tehdit olacağını iddia eden Lord Curzon, Kıbrıs'ın zayıf bir gücün eline geçmesi halinde de saldırıya dayanamayacağını ve Adayı ya satışla ya zaptla dost olmayan güçlerin eline terk edebileceği değerlendirmesinde bulunuyor. Lord Curzon muhtırasında, Kıbrıs'ın savaş zamanında aşılması ve denetlenmesi çok zor bir karakol, denizaltı ve hava üssüne dönüşebileceğine dikkat çekmektedir.

Lord Curzon Kıbrıs için şu önemli tespitlerde de bulunuyor; "Adanın tarihi, yalnızca kuvvetli bir gücün onu elde tutmakta başarılı olduğunu göstermekle birlikte Ada'nın kaderi ise karşıdaki anakaranınki (Anadolu) ile bağlantılı olmuştur. Yunanistan'a bırakılması, Yunanistan'dan güçlü devletler için cazip bir ganimet sunacaktır..."

"Çok merkezi ve hakim herhangi bir konumu teslim etmek, büyük bir basiretsizlik olacaktır. Eğer gerçekten kendimiz için hayati önemi yoksa, muhakkak ki komşularımız ve muhtemel rakiplerimiz için çok hayatidir. Heligoland adasını Almanya'ya bıraktığımızda²⁸ yeni bir dostluk döneminin işareti olacak zannedilmişti. Gerçekte ise bu Dünya Savaşı'nın çıkmasına yardım etti."

Lord Curzon muhtırasının sonunda sözü meslektaşlarına getiriyor ve Avam Kamarası tartışmalarında Kıbrıs'a dudak bükme veya gülümsemenin moda olduğuna dikkati çekiyor. Kıbrıs'ın değerini küçümsemenin çok dar ve sığ bakış açısı olduğunu vurgulayan Lord Curzon, "Adada bütün imkanlar mevcuttur. Daha çok demiryolu, iyi limanlar ve liberal bir yönetimin ardında müreffeh bir gelecek yatmaktadır..." demektedir.

Lord Curzon, muhtırasının en sonunda bir tür kehanette bulunuyor. "şimdi nispeten küçük bir değere sahip olabilecek Kıbrıs'ı kolayca kenara atmayacağımızı ümit ediyorum. *Yüzyılın son çeyreğinde** çok büyük ve güçlü bir öneme sahip olabilecek bir Ada'yı kolayca kenara atmayacağımızı ümit ediyorum. Eğer Yunanistan daha fazla ada isterse bırakın İtalya haksız olarak işgal ettiği Oniki adaları boşaltsın."²⁹

²⁸ Kuzey Denizi'ndeki ada. 1890 yılında II.Wilhelm'e Zengibar'a karşılık olarak bırakılmıştı. Bkz. Heligoland, *Büyük Larousse*, X, s.5167.

* Türkiye'nin Ada'ya 1974'te Barış Harekatı düzenlemesi ilginç bir tesadüf olsa gerektir.

²⁹ *The Future Of Cyprus*, Memorandum By Lord Curzon, (3 Ocak 1919) s.3.

Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Hakkında İngiliz Genel Kurmayı ve Deniz Kuvvetlerinin Ortak Tezkeresi

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Kıbrıs'ın geleceği hakkında yazmış olduğu muhtıranın sonuna bir tezkere eklemiştir. Söz konusu tezkere, *İngiltere Genel Kurmayı ve Deniz Kuvvetlerinin Kıbrıs'ın Stratejik Önemine Dair Ortak Tezkere*'dir.³⁰

Maddeler halinde sıralanan İngiltere'ye göre Kıbrıs'ın stratejik önemi şöyledir:

1. Akdeniz'in Doğu kısmında Deniz Kuvvetlerinin başlıca görevi, İngiliz İmparatorluğu ulaşım ve ticaretinin ana arteri olarak tanımlanabilecek, doğudan Süveyş kanalına giden deniz rotasını korumaktır. Deniz Kuvvetlerimizin politikası, Malta'daki Donanmalarımızın, Doğu Akdeniz'deki bizim hayati alanımızın, bin mil uzağında faaliyet gösteren, filoları gözetleyip, düşmanca manevraları kontrol edebilme ve gözlemlemektir. Eğer, Malta'nın doğusunda bir liman tahkimli bir deniz üssüne dönüştürülürse, bu şartlarda hiçbir kuvvetli deniz gücü bu bölgede etkili ve sürekli denetim kuramayacaktır.

Ne Yunan ne de Türk deniz kuvvetlerinin bu boyutta genişlemeleri muhtemel değildir. Bu yüzden bu güçler hesap dışında tutulabilir.

2. Savaşın bir sonucu olarak Küçük Asya ve Suriye'nin sahil kesimlerinin İtalya veya Fransa'ya gideceği hemen hemen kesin gibi görünüyor. Bu boyutlardaki sahil, çok güçlük çekmeden deniz üssüne dönüştürülebilecek birkaç liman içermektedir. Şu an bu güçler bizim müttefikimiz olmalarına rağmen bu durumun devam edeceğini farz etmek emniyetsiz olacaktır... Bir de burada, Almanya'nın Doğuya giden basamak taşlarından biri olan Berlin-Bağdat demiryolunun, bu uzun ulaşım hattının tek zayıf noktası İskenderun Körfezi'nin başında denize yaklaştığı yerdir.

O halde İngiliz deniz politikasının Akdeniz'in bu kesiminde dayandığı şartların, savaştan sonra neredeyse kesin olarak bitmiş olacağı açıktır.

3. Eğer Kıbrıs bizim elimizde kalırsa, Doğu Akdeniz'de Süveyş Kanalı güzergahının yanında geliştirilebilecek herhangi bir düşman deniz üssüne karşı gerekirse bir hareket noktası meydana getirecek araçlara sahip olmamızı temin eder.

³⁰ *The Future Of Cyprus*, Memorandum By Lord Curzon, s. 3-4.

Kıbrıs'ın yeterli limanının olmayışından ötürü kullanışsız olduğu tartışılabilir. Bununla birlikte bir ihtiyaç olduğunda, bir liman inşa edilmesi sorun değildir. Bu konuda büyük bir fiziki zorluk yoktur ve Dover veya Cebelitarık'daki limanları inşa etmekten daha kolay olabilir.³¹

Ayrıca, Mezopotamya'nın tarafımızdan kazanılması, muhtemelen bize Hindistan için, Suriye sahilindeki bazı limanlardan geçen yeni bir rota verecektir. Bu da bizim için Kıbrıs'ın potansiyel değerini daha da arttıracaktır.

Özet olarak, Kıbrıs çok güçlü ihtimalle bize, Küçük Asya'nın güney sahilleri ve Suriye sahilindeki düşman bir deniz üssünün etkilerine karşı koyma vasıtası sağlayabilir. Ayrıca, bizim elimizde kaldığı müddetçe, bize karşı kullanılamayacaktır.

4. Askeri bakış açısına göre Kıbrıs'ın potansiyel değeri; Küçük Asya anakarasına düzenlenebilecek çıkarma veya hava operasyonlarında olası bir üs teşkil ettiği gerçeğinde yatmaktadır. Bağdat demiryolunun İskenderun Körfezi'nin başında denize yaklaştığı ve bundan dolayı bu ulaşım hattında buranın tek zayıf nokta olduğuna yukarıda dikkat çekilmişti. Bu ulaşım hattının kesilmesi Anadolu ve Mezopotamya, Suriye ve Arabistan arasındaki demiryolu bağlantısını koparacaktır. Şu anki savaşta bile Kıbrıs'ı askeri amaçlar için az da olsa kullanmış olmakla beraber, tek gerçek, Türk ulaşımının en saldırıya açık ve en hayati noktasına daimi bir tehdit teşkil eden ve Türkleri bu bölgede savaş boyunca hatırı sayılır güçler buldurmaya mecbur ettiğinden bu yana, Adanın İngiltere'ye aidiyeti bizim için çok değerli olmuştur. Çok sayıda köprüye ve Bağdat ve Hicaz Demiryolları üzerindeki diğer önemli noktalara kolay erişimi olduğuna göre bir hava üssü olarak Kıbrıs çok değerli olacaktır.

Eğer Almanya Türkiye'de egemen kalmayı başarır, Yakın Doğudaki çıkarlarımızın tehlikeye gireceği gerçeği göz önünde tutularak, Genel Kurmay nazarında Kıbrıs'ın öneminin gelecekte azalmaktan ziyade artmasına neden olacaktır.³²

³¹ Daha önce mükemmel bir liman olan ve birkaç yıl önce bir deniz kuvvetleri otoritesi tarafından, küçük bir ilave masrafla, Yakın Doğunun en iyi limanı haline getirilebilecek kapasitede olarak tanımlanan Magosa'daki limana büyük meblağlar ödenmişti.

³² "Joint Note By The Naval And General Staffs On The Strategik Value Of Cyprus", *The Future of Cyprus* Memorandum By Lord Curzon'a eklenmiştir. Bu evrak, The Oriental&India Office Collections'da, Lord Curzon's Private Papers arasında F 112/269 numarada bulunmaktadır.

[This Document is the Property of His Britannic Majesty's Government.]

CONFIDENTIAL

P.-86

THE FUTURE OF CYPRUS.

MEMORANDUM BY LORD CURZON.

IT seems not unlikely that at the Peace Conference the question of the future of Cyprus may once again be raised, and that M. Venizelos may press for its cession to Greece. So many important considerations are involved in this question, and the situation has been so much changed by the results of the war, that I make no apology for asking that no hasty decision be arrived at, as was done in October 1915, and that both sides be carefully weighed before a step is taken that, like the cession of Heligoland, conceded in a similar spirit of generosity, may have ulterior consequences, which at a later date are universally deplored.

Cyprus, the administration of which was taken over by Great Britain (for reasons of politics and strategy) by the Cyprus Convention of 1878, was placed under a British High Commissioner in that year. In 1880 it was transferred from the Foreign Office to the Colonial Office. On the 5th November, 1914, after the outbreak of war with Turkey, it was annexed by Great Britain.

In October 1915, when Mr. Asquith's Government were endeavouring to persuade Greece (then under King Constantine) to come to the rescue of Serbia—at that time threatened with invasion by the enemy—Lord Gray offered Cyprus unconditionally as a bribe to the Greek Government to induce them to fulfil their treaty obligations. This offer was made without the knowledge or authority of the Cabinet, and with the approval only of the few heads of Departments who were most intimately concerned. Most fortunately it was refused by the Government of M. Zaimis, headstrong in its confidence in the threats or promises of the Kaiser, and it was stated in Parliament that the offer had in consequence lapsed.

When the Sykes-Picot Agreement was concluded in May 1916, by which the French were promised the reversion of Syria, Alexandretta, and Cilicia, the French Government, warned by the untimely generosity of our Government in the previous year, pressed for and secured the admission of a clause by which we undertook not to cede Cyprus to any third Power without previous consultation with them. This was aimed both at Greece and Italy, the succession of either of whom would be equally unpalatable to them.

In January 1918 the Greek papers published a series of articles in which they declared that the island had been promised to M. Venizelos by Great Britain at the end of the war. M. Venizelos issued a denial of this interested canard, but in an interview with Lord Granville on the 9th January, 1918, said that "he was himself firmly convinced that at the end of the war His Majesty's Government, after all their declarations in favour of Government in accord with the nationality and consent of the governed, could not but cede the island to Greece." The British representative wisely, as I think, begged him not to be too sure.

In March 1918, the new Archbishop of Athens, who had recently visited Cyprus, and been received with the utmost attention by the British authorities, reciprocated this courtesy by expressing in an address, on his enthronement in Athens, "his personal conviction that Cyprus can be regarded as actually belonging already to Greece, in view of the liberal and Phil-Hellenic sentiments of Great Britain."

We must therefore be prepared, when the fate of the Aegean islands comes under examination, for a formidable agitation on the part of the Greek press and Greek politicians for the cession of Cyprus to Greece, although it belongs geographically to an entirely different system, and although in the course of its long and chequered history, during which it has fallen to Egypt, Persia, Assyria, Rome, Great Britain (under Richard I), Venice, Genoa, and Turkey, Greece is the one Mediterranean State to whom it has never belonged. The claim is, of course, based exclusively on racial grounds, about 220,000 of the population being Greek or Greco-speaking, and 60,000 Moslems.

More recently, in a Cabinet paper on the destinies of the Near East, Mr. Balfour appeared to contemplate the surrender of Cyprus as a possibility at the Peace Conference.

These are my principal reasons for thinking that the opposite side of the case should be stated without delay.

[766]

This document is the property of His Britannic Majesty's Government.

Printed for the use of the Colonial Office. November, 1907.

Mediterranean,
No 65.

CONFIDENTIAL

CONDITION OF CYPRUS.

MEMORANDUM BY MR. CHURCHILL.

Sir F. Hopwood,
Lord Elgin,

I am concerned about the condition of Cyprus, which I have just left, after a short but crowded visit.

I had not realized that we have drawn from this island, exhausted as it was by 300 years of Turkish misgovernment, upwards of 1,800,000*l.* since our occupation thirty years ago.

The impression which I had formed was that Cyprus was kept going by a more or less generous grant-in-aid from the Exchequer. The methods of accounting favour that view, and it is, I believe, the idea which almost everybody holds. But it is quite erroneous. By the Convention of 1878 we bound Cyprus to pay a tribute to the Sultan of 92,800*l.* This Convention was made for our own purposes, because it was then thought a matter of high military importance to have a place of arms and strategic base in the Levant, whence Egypt and Constantinople could be surveyed. The Cypriotes were not consulted by us in fixing the amount of the tribute. They never agreed to it, and it was fixed upon the basis of what Turkey declared she had been able to screw out of the island by regular Turkish methods. We were anxious, however, to have the island, and could not afford, or did not care, to boggle about the terms, particularly as they affected only other people's interests. Reviewing this original transaction, I cannot help thinking it improper. I do not think that we ought ever to have consented to make ourselves the agents of collecting the hatefully oppressive taxes by which the Turk has crushed and ruined so many of his tributary provinces. But that is only half the transaction.

It happened by chance that just about the same time as our occupation of the island began the Sultan repudiated the Turkish Debt of 1855, of which Great Britain and France were joint guarantors, and which was secured on the revenues of the Turkish Empire. Here in Cyprus at least was one portion of those revenues which we could seize. We therefore intercepted the whole tribute, and devoted the money to the service of the repudiated loan. No doubt, from our point of view, this was a convenient arrangement. But was it an honest or moral action? Observe the consequences. Cyprus had no more to do with, and was no more consulted upon, the extension of the Anglo-French guarantee to the 1855 Loan than she was consulted about her tribute to Turkey. The 1855 Loan was guaranteed by the two Great Powers for reasons of high policy utterly unconnected with Cyprus. It is to be presumed that Great Britain acted in British interest alone in acceding that guarantee. Certainly Great Britain, and no one else, was responsible for her share in the event of default. She had and has no more right to make Cyprus contribute towards the discharge of that purely British obligation than to make Ceylon or any small independent State which could be coerced by force of arms. But this is what she has done. The Turk has never received a penny of the tribute, and in that respect the Convention of 1878 is, in fact, utterly evaded. Yet Cyprus has been made to pay all the same, and the money has come to us, and has been used by us to defray an integral part of purely British expenditure.

From the point of view of Cyprus, the case looks very ugly. The Cypriotes see that we have bound them, for our own reasons, to pay an inordinate tribute to the Sultan. They see that we have various debts of our own to pay; and they observe that instead

ÖZET

Bu makalede İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Londra'da British Library içinde bulunan The Oriental&India Office'nde yer alan Özel Evrakında bulduğumuz üç önemli belge ele alınmaktadır. İlk olarak, şimdiye kadar varlığı bilinen ama müstakil olarak ele alınıp işlenmemiş olan meşhur İngiliz devlet adamı Winston Churchill'in 1907'de Kıbrıs hakkında yazmış olduğu muhtıra incelenmektedir. Churchill, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nden "geçici olarak" devraldığı Kıbrıs adasını son derece kötü idare ettiğini belirterek eleştirmektedir. İkinci olarak, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un 1919'da yazdığı "Kıbrıs'ın Geleceği" başlıklı muhtıra ele alınmaktadır. Lord Curzon, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilemeyeceğini, ilerde Kıbrıs'ın daha önemli hale geleceğini vurgulamaktadır. Üçüncü belge ise İngiltere Genel Kurmayı ve Deniz Kuvvetleri'nin hazırladığı "Kıbrıs'ın Stratejik Önemi" başlıklı tezkeresidir. Bu tezkerede Anadolu'ya yapılacak saldırılar için Kıbrıs'ın çok stratejik öneme sahip olduğuna özellikle dikkat çekilmektedir. Kıbrıs'ın Akdeniz ve Ortadoğu açısından stratejik önemini açıkça ortaya koyan bu İngiliz belgelerine ilk defa çalışmamızda yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, strateji, Churchill, Lord Curzon

ABSTRACT

In this article we are trying to explain three important British documents. There are found, in Lord Curzon's Private Papers, which has been British Library The Oriental&India Office in London. First document is eminent British statesman Winston Churchill's memorandum, about Cyprus in 1907. Churchill criticizes British policy on Cyprus because of bad ruling which in last 30 years (1878-1907). The second document is British Foreign Minister Lord Curzon's memorandum about future of Cyprus in 1919. Lord Curzon was arguing whether giving or not Cyprus to Greece. According to him, Cyprus, as a very important Island, from strategic and economic aspects, will not be given to Greece by United Kingdom. Last document is British General Staff and Navy Forces's report, about the vital value of Cyprus for British strategic interests, in Mediterrenan Sea and Near East, especially doing military operations to Anatolia.

Key Words: Cyprus, Strategy, Churchill, Lord Curzon.